

Svoboda slova

Našla jsem tu knížku při úklidu. Dopisy děda Mráze. Jako malé mi je máma četla před spaním, ale teď jsem je poprvé držela v ruce. Na zadní straně bylo něco, co mi vyrazilo dech.

„Mami?“ Došla jsem do kuchyně s očima upřenýma na jméno na obálce. „Ty jsi přeložila Tolkiena? Toho slavného, co napsal Pána Prstenů?“

Máma mrkla na svazek. „No... to je ještě samizdat,“ řekla a dál myla nádobí.

„Jakej samizdat?“ To slovo jsem měla nejasně spojené s komunismem, ale co s tím měl společného Tolkien?

„Knížky, které komunistům vadily, u nás nevycházely. Lidi si je opisovali sami. Samoizdatelstvo. To jste se neučili?“ připojil se do debaty táta.

„Co jim na Tolkienovi vadilo? Vždyť jsou tam akorát skřeti a Sauron.“

„A Mordor,“ dodal táta tónem, jako by to mluvilo za vše.

„No a co?“ nechápala jsem.

„Mordor, říše zla. Leží na východě, Kačenko, a kde leží Rusko?“

Tak to je úplně nesmyslný, uvažovala jsem, zatímco táta přinesl krásnou ručně vyráběnou knihu, kde byly na průsvitném papíře strojopisem zaznamenány další příběhy Středozemě - Silmarilion.

„Tohle jsme třeba opisovali s maminkou a ilustroval to Petr Štěpán. Jak jsem s ním chodil do školy, víš kdo?“

„Myslíš kopírovali?“ Opravila jsem ho.

„Kopírka,“ zasmál se táta trpce, „to byl sen. Jediný dostupný xerox bylo třináct kopií, který zvládnul psací stroj a průklepový papír. A to ta třináctá už nestála za moc.“

„A co by se vám stalo, kdyby na to někdo přišel?“ Pořád jsem nemohla pochopit ten zákaz.

„Za Tolkiena asi nic moc, pokud bychom to nezačali prodávat. Jiný to bylo třeba s fejetony Ludvíka Vaculíka, za to chodili lidi před soud,“ vzpomínala mamka.

„A odhalili někdy někoho z vás? Třeba Petra?“

Toho zrovna ne, ale potíže měl jiný můj kamarád. Prodavačka u něj v obchodě kradla. Hmotnou odpovědnost měl on a tak začali vyšetřovat především jeho. Mohl trvat na své nevině, ale řekli, že mu teda udělaj domovní prohlídku. A on měl zrovna pod postelí třicet kusů Občanský sebeobrany, co ještě nestih roznýst. Takže to manko radši nechal na sobě.“

Když táta viděl můj tázavý výraz, dodal, že Občanská sebeobrana byly rady, jak se chovat u výslechu, informace, na co má člověk právo i podle komunistických zákonů, a podobně.“

„Takže samizdat byl jako odboj?“

„Jak kdy. Když jsme ještě žili v Praze, v našem okolí neměl rád komunisty nikdo. U samizdatu to ale často bylo až na druhém místě. My jsme třeba opisovali politické věci jen výjimečně, spíš šlo literaturu nebo filozofii.“

„A proč byla zakázaná?“

„Komunistům vadila spousta myšlenek a informací, které s jejich světem nešly dohromady. Nesměly vycházet ani relativně nevinné texty. Třeba Královy překlady

čínské poezie, pamatuješ?“ otočil se táta na mamku. „Ty jsme opisovali z prvorepublikového vydání.“

„Tohle nebezpečný nebylo. Ale taky si moc dobře vzpomínám, jak jsi za časů domovních prohlídek odvážel svým trabantem do bezpečí materiály a tiskoviny Jazzové sekce.“

„To já nezapomenu do smrti,“ smál se táta. „Naše vysoce utajená akce skončila tím, že jsem stoh papírů při nakládání zapomněl na střeše auta a za jízdy pak zjistil, že za námi důvěrné dokumenty vesele poletují po celém sídlišti.“

„Před opsáním se sem některé texty taky musely nejdřív propašovat,“ pokračovala mamka. „A to bylo o nervy. Jednou za komunismus se mi nějak podařilo vyjet do Západního Německa a koupila jsem tam Dopisy Olze a Vaculíkův Snář. Přišla jsem do exilového knihkupectví v Kolíně nad Rýnem a hned mi bylo jasné, že tam jsou fízlové a že mě asi někdo vyfotí.“

„K čemu jim bylo, že tě vyfotili?“ přerušila jsem ji.

„No k čemu! Aby si mě pak tady doma mohli najít, když jsem tam nakupovala zakázanou literaturu. Za to se vyhazovalo ze škol.“

„A jak jsi to teda převezla?“ vracela jsem ji do děje s pohledem na rozpadající se Český snář v naší knihovně.

„Jela jsem vlakem a bála se, že mě odhalí, tak jsem to schovala na záchodě do koše na ubrousky, až na dno. Celní kontroly, to byla dlouhá procedura. Odšroubovali třeba pláty na střeše, rozebrali sedadla, dokonce se tehdy podívali i do koše v našem kupé. A to jsem kromě knih vezla i různé časopisy, protože ti prodavači byli šťastní, když občas někdo přijel, takže každému naložili, co mohli, aby to nějak dostal domů. Tady už se to pak popůjčovalo.“

„Ty jo, to je úplně nepředstavitelný.“

„Absurdní to připadalo i západním cizincům,“ dodávala mamka. „Z Ameriky jednou přijel spisovatel John Updike. Besedoval tu se studenty, pod kontrolou samozřejmě, ale i tak to bylo dost vzácný. Pak se chtěl podívat na hrob Franze Kafky. Hřbitov byl tenkrát věčně zavřenej, ale výtvarník Jára Róna, co jsem ho učila angličtinu, tam měl ateliér. John Updike stál u mříží s roztaženou americkou vlajkou a volal na Járu, ať neodchází, že on je Američan. Tak ho tam pustil a pak ho i pozval k sobě. Pamatuju si, jak mi to hrdě vyprávěl, že s ním debatoval. A tenhle spisovatel pak o svém pobytu u nás napsal povídku. Mimo jiné, jak zvonil na hřbitově, až mu nakonec přišel otevřít nějaký dělník s chabou angličtinou, což Járu děsně urazilo. Klíčová věta povídky ovšem byla: „Co je to za zemi, kde lidé doma tajně přepisují knihy, zatímco my se díváme na televizi?“

„To je pravda, jsem zvědavá, kdo by se s tím dneska dělal?“ Přemýšlím. „Asi nikdo, každej si to najde na netu nebo koupí.“

„Přesně. Dřív jsme si vystříhávali, přepisovali a půjčovali skoro všechno, protože informací bylo málo. Mnohem míň než teď,“ řekl táta.

„Ale na druhou stranu je člověk hltal.“ povzdechla si mamka. „Zatímco dneska...no, kolik jsi četla třeba současných autorů, Kačko?“

„Nevím,“ snažila jsem se vybatit si bestsellery za poslední rok.

„Většinu ani neznáš, co?“ odhadl mě táta a s hrnkem kafe se vrátil do pracovny.